

Szkoła z przyszłością

szkolenie współfinansowane przez Unię Europejską
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Narodowe Centrum Badań Jądrowych, ul. Andrzeja Sołtana 7, 05-400 Otwock-Świerk

ĆWICZENIE	LABORATORIUM FIZYKI ATOMOWEJ I JĄDROWEJ
13d	Kwantowa natura promieniowania X: wysokoenergetyczna granica promieniowania hamowania. Stała Plancka
Data pomiaru:	
Imię i nazwisko:	
Imię i nazwisko:	

1. CEL ĆWICZENIA

Celem ćwiczenia jest wyznaczenie najkrótszej długości fali w widmie promieniowania hamowania w funkcji napięcia U lampy rentgenowskiej, zweryfikowanie relacji Duane'a-Hunta oraz wyznaczenie stałej Plancka.

2. WSTĘP TEORETYCZNY

W roku 1915 William Duane i Franklin Hunt stwierdzili, że dolna (w długościach fal) granica widma promieniowania hamowania ($\lambda_{\min}$) jest odwrotnie proporcjonalna do wartości wysokiego napięcia U podanego na lampę rentgenowską:

$$\lambda_{\min} \propto \frac{1}{U} \quad (1)$$

Powyższa relacja Duane'a-Hunta wynika z kwantowej i dualistycznej natury promieniowania: promieniowanie to można bowiem uznać za złożone z cząstek o masie zerowej, *fotonów*, których energia związana jest ściśle z częstotliwością $\nu = c/\lambda$ ($c = 2,9979 \cdot 10^8$ m/s) fali elektromagnetycznej:

$$E = h\nu = hc/\lambda \quad (2)$$

gdzie h oznacza tzw. *stałą Plancka*. Energię pojedynczego fotonu nazywamy *kwantem energii*. Energia kwantu promieniowania X nie może być większa niż energia kinetyczna elektronu wzbudzającego promieniowanie:

$$E_{\text{kin}} = e \cdot U \quad (3)$$

gdzie $e = 1,6022 \cdot 10^{-19}$ A·s jest wartością ładunku elementarnego. Z równań tych łatwo otrzymamy:

$$\nu_{\max} = \frac{e}{h} \cdot U \quad \text{oraz} \quad \lambda_{\min} = \frac{h \cdot c}{e} \cdot \frac{1}{U} \quad (4)$$

Zatem z wyznaczonej dla danego napięcia U wartości $\lambda_{\min}$ można otrzymać wartość stałej Plancka h .

3. PRZEBIEG DOŚWIADCZENIA

A) Ustawić stolik próbki w odległości 5 cm od kolimatora i 5 cm od szczeliny przed detektorem.

B) Umocować kryształ NaCl na stoliku próbki.

C) Ustawić położenia „zerowe”.

D) Uruchomić program „X-ray Apparatus”.

E) Ustawić napięcie $U = 22$ kV, prąd emisji $I = 1,00$ mA, czas pojedynczego pomiaru $\Delta t = 30$ s, skok kąta $\Delta\beta = 0,1^\circ$; nacisnąć przycisk COUPLED i ustawić granice ruchu stolika próbki: dolną na $5,2^\circ$, górną na $6,2^\circ$.

F) Rozpocząć pomiary naciskając przycisk SCAN.

G) Wykonać pomiary także przy parametrach podanych w poniższej tabelce.

U [kV]	Δt [s]	$\beta_{\min}$ [stopnie]	$\beta_{\max}$ [stopnie]
22	30	5,2	6,2
24	30	5,0	6,2
26	20	4,5	6,2
28	20	3,8	6,0
30	10	3,2	6,0
32	10	2,5	6,0
34	10	2,5	6,0
35	10	2,5	6,0

4. OPRACOWANIE WYNIKÓW

A) Aby otrzymać wykres w funkcji długości fali należy otworzyć okno dialogowe "Settings" (lub poprzez klawisz F5) i na tabliczce "Crystal" nacisnąć przycisk "Enter NaCl".

B) Dla każdego zmierzonego widma nacisnąć prawy przycisk myszy i wybrać polecenie "Best-fit Straight Line".

C) Posługując się lewym przyciskiem myszy zaznaczyć obszar, w którym chce się przeprowadzić linię prostą.

D) Zapisać wynik dopasowania pod odpowiednią nazwą, tj. wartości U oraz $\lambda_{\min}$.

E) Korzystając z klawisza "Planck" programu obsługi i prawego przycisku myszy dopasować linię prostą do punktów doświadczalnych. Z wartości nachylenia prostej A , które na podstawie relacji (4) wynosi hc/e , należy obliczyć stałą Plancka. Jej wartość literaturowa wynosi $6,626 \times 10^{-34}$ J·s.